

Janez Dolenc

OBSEG ARHIVSKEGA GRADIVA O VELIKEM TOLMINSKEM PUNTU V DUNAJSKEM DRŽAVNEM IN V GRAŠKEM DEŽELNEM ARHIVU

Ob 280-letnici velikega tolminskega punta

V marcu 1992 sem raziskoval delo prvega profesorja slavistike v Gradcu dr. Gregorja Kreka. Avstrijski inštitut za vzhodno in jugovzhodno Evropo mi je z enomesečno štipendijo omogočil najprej pol meseca bivanja na Dunaju in nato še pol meseca v Gradcu. Poleg te raziskave sem vsak dan nekaj ur posvetil pregledu arhivskega gradiva o velikem tolminskem puntu. Odkar sem 1980 napisal libreto za opero Ubalda Vrabca Tolminski puntarji, sem si želel ogle dati puntarsko gradivo na lastne oči.

V dunajskem dvornem in državnem arhivu je to gradivo pod oznako Österreichische Akten Görz; fascikli 17, 18, 19 imajo še oznako Der Bauernaufstand, vendar so s puntom povezani še fascikli 20, 21, 22, 23. Presenetil me je velik obseg tega gradiva, ki je večinoma v nemščini in gotici, približno tretjina aktov pa je v italijanščini. Tedanji birokraciji se moramo zahvaliti, da imamo ta punt tako zelo dokumentiran.

Pregledal sem vseh 7 fasciklov, si zabeležil obseg in zanimivosti, ki so mi pri bežnem pregledu zbudile pozornost. Nekaj jih za popestritev navajam tudi ob tem kratkem pregledu.

Fasc. 17 obsega 444 listov, akti so datirani od začetka punta konec marca do 30. maja 1713.

Fasc. 18 ima 508 listov in je nadaljevanje fascikla 17, akti so v njem strnjeno od 3. junija do konca julija 1713, posamezni pa so tudi kasnejši; zadnji je s 4. januarja 1714.

Fasc. 19 se deli v predakte (Voracten), ki štejejo 45 listov iz časa pred puntom 1647-1712. Sledi 500 listov iz časa punta. Fol. 62 omenja zborovanje puntarjev na Sveti gori na velikonočni ponedeljek 17. aprila 1713. Ta fascikel sem dal posneti na mikrofilm in je sedaj v Pokrajinskem arhivu v Novi Gorici na voljo raziskovalcem.

Fasc. 20 obsega 509 listov, akti so datirani od 1. avgusta do 30. decembra 1713. V njem so že težko berljivi zapisniki zaslišanj zaprtih puntarjev. Nekaj listin je okrašenih z ornamentalnimi risbicami.

Fasc. 21. obsega akte iz časa 1714-1717 in ima 590 listov, velik del so zaslišanja. Fol. 197 vsebuje seznam 16 kolovodij (Rädführer) punta.

Fasc. 22 zajema 538 listov nedatiranih aktov; na koncu je dolg referat.

Fasc. 23 ima najprej 98 listov obsegajoč seznam dotedanjih aktov v zvezi s puntom, potem pa še 400 listov; v glavnem nedatirane zapisnike zaslišanj. Skupaj šteje torej 498 listov.

Dunajskega gradiva je skupaj 3632 listov; doslej je raziskan le manjši del, ki ga je leta 1949 prepisal Ivan Kreft.

V Gradcu sem v deželnem arhivu pregledal 4 fascikle z oznako Miszellanea: Tullmein Bauern Aufstand.

Fasc. 425 obsega 632 listov. Najprej je 173 listov zvezanih v poročilo tolminskega grofa Jakoba Antona Coroninija z dne 5. aprila 1702 kot odgovor na pritožbo tolminskih kmetov z dne 15. decembra 1701. Zadnji akt je s konca maja 1713. Veliko aktov je o zadevi župnika Bandla s Šentviške gore.

Fasc. 426 zajema liste 633-1328, to je 696 listov. Akti obsegajo čas od 2. junija 1713 do 28. februarja 1714. Prvi akt je poročilo o defenzivnem stanju vojvodine Kranjske spričo tolminskega punta. Fol. 643 vsebuje sporočilo, da je Jakob Velikonja iz Čiginja glavni kolovodja celotnega upora (Haupt- und Rädführer des ganzen Aufstandes). Fol. 923 ima sporočilo, da je junija hrvaška milica na ožjem Tolminskem ujela 17 puntarjev in tri ubila. Fol. 924 je sporočilo Jakoba Antona Coroninija, da njegovi puntarski podložniki še naprej organizirajo zborovanja, zato je deželni upravitelj poslal na Tolminsko 150 krajišnikov. Fol. 992 je sporočilo, da so glavnega kolovodjo Jakoba Velikonjo ujeli 26. avgusta 1713. Že prej so mu zaplenili 1000 gl. vredno premoženje in razpisali nagrado za njegovo glavo.

Fasc. 427 ima liste 1329-2042, to je 714 listov. Akti so iz časa od 3. marca 1714 do junija 1719. Fol. 1500 sporoča o puntarskem kaplanu Ivanu Matku iz Kota, ki so ga zasliševali celo s torturo. Fol. 1575 obtožuje sodelovanja v puntu duhovnike s Tolminskega: to so Sebastijan Jurman, Andrej Bevk, Lenart Skalin in Anton Trpin. V tem fasciklu so imena vseh dekanov, vaških županov in vseh gospodarjev v tolminskih vaseh. Fol. 1710-11 je prošnja 72 jetnikov za izpustitev z goriškega gradu, kjer že skoraj tri leta trpijo lakoto, mraz, vročino, uničenje njihovih družin in njihovega premoženja.

Fasc. 428 obsega liste 2043-2667, to je 624 listov. Fol. 2132 navaja imena štirih puntarjev, ki so pobegnili z goriškega gradu. Vsebuje tudi zapisnike civilnih procesov proti puntarjem, pogosto se omenja ime tedanjih pravnikov v Gorici dr. Christoffortija in dr. Prešerna. Županstva mnogih občin iz Brd in Posočja so poslala nekakšne zagovore in prošnje za milostne sodbe.

Graško gradivo je 1973 odkril dr. Koropec, fotokopije so na katedri za zgodovino FF v Ljubljani in čakajo na obdelavo.

V gradivih obeh arhivov sem na hitro pregledal vsak list, če je morda na katerem sodba kriminalnega procesa v aprilu 1714, ki bi nam dala točna imena 11

na smrt obsojenih. Žal te sodbe nisem našel; verjetno bo treba iskati še v upravnem in sodnem arhivu na Dunaju. Vsekakor pa je gradivo o punktu (skupni obseg je 6299 listov) dragocen vir za njegovo znanstveno raziskovanje, ki povsem opravičuje letnico 1713 na tolminskem grbu.

Metka Nusdorfer Vuksanović

KRATEK PREGLED FONDОВ IN ZBIRK, KI JIH ZA TOLMINSKO IN ŠIRŠE OBMOČJE DANAŠNJE OBČINE TOLMIN, HRANI POKRAJINSKI ARHIV V NOVI GORICI

Pokrajinski arhiv v Novi Gorici je pristojen za zbiranje in hrambo arhivskega gradiva s področja tolminske (poleg ajdovske in novogoriške) občine, zato ne preseneča dejstvo, da hranimo okrog 250 fondov in zbirko mikrofilmov, ki služijo kot vir za raziskovanje tolminske preteklosti, predvsem od 2. polovice 19. stoletja pa skoraj do današnjih dni.

Najstarejši podatki za Tolminsko, posneti na mikrofilmih, pa izvirajo še iz obdobja pred 19. stoletjem. To sta urbarja gospostva Tolmin iz leta 1598 in 1624 (orig. v ARS) ter urbarji cerkva v Gorenji Trebuši, na Grahovem, v Ljubinj, na Mostu na Soči, v Podmelcu, Poljubinj, na Prapetnem, v Ročah, na Šentviški gori, v Tolminu, Volarjih in Zatoľminu s konca 17. in iz 18. stoletja (orig. v ŽA). Na mikrofilmu so tudi protokoli in vizitacijski zapisniki Tolminskega arhidiakonata s konca 17. in iz 18. stoletja (orig. v dekan. arh. v Tolm.) ter Učiteljski kataster okrajnega šolskega sveta Tolmin za leta 1880-1919 (orig. v tolmin. muz. zbirki).

Najstarejše gradivo s Tolminskega, ki ga hrani naš arhiv v originalu, pripada fondu Patrimonialna sodnija Tolmin. To je knjiga vpisov raznovrstnih pogodb (kupoprodajne, dedne, darilne, ženitne...) notarske pisarne v Tolminu za leta 1664-1690.

V 2. polovico 19. stoletja pa sega gradivo okrajnih sodišč Bovec in Tolmin (1850-1945), osnovne šole Tolmin (1875-1965) ter fragmentarno tudi nekaterih avstrijskih občin (Idrsko, Kred, Ponikve, Soča, Srpenica, Tolmin, Trenta in Volče). Za to obdobje sta najbolj ohranjena fonda dveh občin, Svete Lucije (Most na Soči) in Šentviške gore, in sicer že od ustanovitve občin, od leta 1850/51 dalje. Tudi gradivo Cestnega odbora Tolmin (1869-1924) je skoraj v celoti ohranjeno. Konec preteklega leta je bila na osnovi tega fonda postavljena razstava, ki prikazuje razvoj (gradnje, popravila ipd.) cestnih povezav na Tolminskem v navedenem obdobju.

Večinoma gradivo številnih malih občin preneha s komasacijami leta 1927/28, do leta 1945 sega le še

gradivo večjih (Bovec, Grahovo, Kobarid, Soča, Sveta Lucija in Tolmin). Z začetka tega stoletja je ohranjeno tudi gradivo okrajnega sodišča Kobarid (1902-1923) in fragmentarno fond Civilni komisariat za politično okraj Tolmin (1915-1920).

Iz časa pred 2. svet. vojno sta tudi fonda Državni tehnični urad Trst s popisi nepremičnin za leto 1939 tudi za takratne tolminske občine ter Tehnični urad Gorica 1926-1944, kjer je ohranjeno tudi za Zgornje Posočje dragoceno gradivo o elektrarnah, mlinih in žagah. V to obdobje spada še gradivo Kmečke in rokodelske posojilnice Tolmin 1939-1940, Mlekarske zadruge Zatoľmin 1921-1925 in Zadruga vojnih oškodovancev Zatoľmin 1921-1932 ter gradivo davčnega urada v Tolminu 1932-1943 in davčnih izterjevalnic v Tolminu, Kobaridu in Bovcu 1943-1946.

Veliko gradiva je zbranega tudi za preučevanje šolske zgodovine. Poleg že omenjenega najstarejšega fonda osnovne šole v Tolminu, hrani naš arhiv vrsto šolskih fondov iz različnih obdobj, in sicer, fond šolsko nadzorništvo Tolmin in področna didaktična ravnateljstva za leta 1918-1943, gradivo kraljevega učiteljskega v Tolminu 1923-1928, kraljevega učiteljskega Vincenzo Arbarello v Tolminu 1937-1943, ekspozitive tolminskega učiteljskega v Portorožu za leto 1947, liceja - gimnazije Vincenzo Arbarello 1925-1940, učiteljskega 1945-1968 in gimnazije 1982-1986 v Tolminu, nato gradivo različnih specifičnih šol in tečajev (enotna srednja šola Tolmin, meščanska šola Tolmin, splošna obrtno-dopolnilna šola Tolmin, kmetijski tečaj Tolmin, pedagoški tečaj učiteljskega Tolmin, kmetijskogospodarska šola Drežnica) ter gradivo osnovnih šol (Bavščica, Borjana, Bovec, Breginj, Čezsoča, Drežnica, Idrsko, Kal-Koritnica, Kobarid, Kred, Krm, Lepena, Livek, Log pod Mangartom, Logje, Most na Soči, Podbela, Podbrdo, Robidišče, Sedlo, Soča, Smast, Staro selo, Sužid, Trenta, Vrsno, Žaga), nekaterih otroških vrtecev, vzgojnih zavodov in domov, Delavske univerze in Glasbene šole v Tolminu ipd.